

УДК 32.303.442.3

Рубанов В.В.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

СИСТЕМНА ЦІЛІСНІСТЬ РІВНІВ ПОЛІТИЧНОГО ЗНАННЯ ТА РІВНІВ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОБЛЕМ

На прикладі дослідження специфічних особливостей політичного аналізу як політико-управлінської наукової дисципліни, здійснена спроба обґрунтування її ціннісної основи, яка ще не знайшла свого адекватного відображення в сучасному політологічному дискурсі. Доводиться, що ціннісно-світоглядне ядро сучасної політичної науки є таким же фундаментальним її параметром, необхідним для побудови теорії, як і емпіричне знання, а тому є всі підстави для перегляду традиційної концепції дворівневої структури політологічного знання, що фіксує тільки його емпіричний і теоретичний рівні.

Ключові слова: емпіричний, теоретичний і метатеоретичний рівні політичного знання.

Рубанов В.В.

СИСТЕМНАЯ ЦЕЛОСТНОСТЬ УРОВНЕЙ ПОЛИТИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ И УРОВНЕЙ АНАЛИЗА ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

На примере исследования специфических особенностей политического анализа как политико-управленческой научной дисциплины, осуществлена попытка обоснования ее ценностной основы, которая пока еще не нашла своего адекватного отражения в современном политологическом дискурсе. Доказывается, что ценностно-мировоззренческое ядро современной политической науки является таким же фундаментальным ее параметром, необходимым для построения теории, как и эмпирическое знание, а поэтому есть все основания для пересмотра традиционной концепции двухуровневой структуры политологического знания, которая фиксирует только его эмпирический и теоретический уровни.

Ключевые слова: эмпирический, теоретический и метатеоретический уровни политического знания.

Rubanov V.

SYSTEM INTEGRITY OF POLITICAL KNOWLEDGE LEVELS AND ANALYSIS' LEVELS OF POLITICAL PROBLEMS

In article, on example of studying of specific features of political analysis as politically administrative scientific discipline, a rational attempt of its value basis was made, which for the present didn't find an adequate reflection in modern political discourse. It is proved that valuable world outlook kernel of modern political science is both its fundamental parameter necessary for theory creation, and empirical knowledge and therefore there are all bases to revise a traditional concept to two-level structure of political knowledge which fixes only their empirical and theoretical levels.

Keywords: empirical, theoretical and metatheoretical levels of political knowledge.

Актуальність дослідження системної цілісності рівнів політичного знання і рівнів аналізу політичних проблем зумовлена не тільки відсутністю політологічних робіт, які б аналізували в прямій постановці цю проблему, але й самою практикою

спрощеного тлумачення сучасними дослідниками системного характеру політологічного знання, коли все розмаїття її змісту так чи інакше зводиться до абсолютизації дихотомії „емпіричне” – „теоретичне”. Прикладом цьому (і це не поодинокий випадок) може слугувати один із підручників з політології, виданий у 2008 році, де в розділі „Політологія як система

знань про політику” зазначається: „В структурі політології виокремлюють два рівні знань – емпіричний і теоретичний” [1, с.17].

На наш погляд, подібна градація політичного знання на емпіричний і теоретичний рівні, а також обмеження характеристики структури наукового знання вказаними компонентами є недостатньо повним і являє собою лише одне із відношень в сфері політичної науки.

По-перше, на користь такої оцінки говорить хоча б той факт, що вже протиставлення понять „теоретичне” та „емпіричне”, себе не виправдало. Дві протилежні точки зору – крайній емпіризм і крайній релятивізм знайшли примирення в серединній концепції науки, яка визнає вихідну „теоретичну завантаженість” фактів, і яка водночас не означає єдність способу їх наступної інтерпретації і виведення з них” [2, с.65]. Як демонструє сама історія розвитку науки, в тому числі і політичної, жоден вид емпіричного дослідження неможливий без теоретичних передумов, які є в цьому випадку свого роду вихідним концептуальним каркасом, системою понять і принципів, що відтворюють певні уявлення про предмет дослідження [див.: 3, с.277-278]. Ця система координат є *передумовою* і *орієнтиром* емпіричного дослідження. До того ж жодна галузь знання, зазначав свого часу І. Кант, *не є безпередумовною*, відносно вихідних концептуальних уявлень про свій предмет. Так само будь-яка теорія, яка б вона не була абстрактною, завжди спирається на практику, на емпіричні дані, що в даному випадку не потребує також особливих доказів.

По-друге, поділ політологічного знання тільки на емпіричне і теоретичне почало суперечити з самим принципом соціальної детермінації науково-пізнавальної діяльності і знання. Як дуже точно зазначила з цього приводу Л.А. Микешина: наука в цьому випадку виявилась неначе зрізаною з коренів, взятою поза культурно-історичного контексту [4, с.246 -247].

І, нарешті, по-третє, абстракції емпіричного і теоретичного рівнів досить приблизні і недостатньо відображають структурні компоненти реального наукового знання. Якщо говорити більш конкретно, то загальноприйнятий поділ наукового знання тільки на емпіричний і теоретичний рівні, по суті, не враховує таку важливу складову наукового пізнання, як філософсько-світоглядні передумови і засади, через які в кінцевому рахунку виявляється соціально-

культурна зумовленість всього пізнавального процесу [3, с.278].

У зв'язку з цим виникає гостра необхідність на прикладі дослідження особливостей функціонування прикладного політичного аналізу як спеціалізованої політико-управлінської наукової дисципліни, що продукує наукове знання, доповнити його зміст ціннісно-світоглядним ядром, останнє є, що буде доведено нижче, таким же фундаментальним параметром політичної науки, як і емпіричне і теоретичне знання.

Отже, **мета** статті – артикулювати наявність, поряд із емпіричним і теоретичним рівнями знання, третього, більш загального порівняно з ними, – метатеоретичного рівня, і в кінцевому рахунку, обґрунтувати системну цілісність політичного знання та відповідних рівнів аналізу політичних проблем. Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно, на наш погляд, вирішити, як мінімум три основні завдання, а відтак отримати відповіді на такі важливі питання нашого аналізу: 1) у чому полягає предметна специфіка саме прикладного політичного аналізу як наукової дисципліни? 2) чи може існувати політичний аналіз, як і будь-яка інша прикладна наука, без цінностей? І, якщо не може, то 3) який вплив чинять цінності та переважання основних суб'єктів політичного аналізу на експертно-аналітичний процес з підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм, і саму структуру політологічного наукового знання?

Починаючи вирішення зазначеного триєдиного завдання відзначимо, що характеризуючи прикладний політичний аналіз як політико-управлінську наукову дисципліну, покликану забезпечити якісний процес підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм, необхідно, насамперед, показати ті його специфічні особливості, які формуються під безпосереднім впливом ціннісно-світоглядних і антропологічних факторів.

По-перше, слід особливо відзначити, що кожне політичне рішення має свою специфіку і відповідно свій алгоритм прийняття, а тому у кожному конкретному випадку свої особливості має і процес аналізу та відбору необхідного фактажу, оскільки даються *знаки вподобання, пріоритети, цінності, знання особи, яка здійснює цей аналіз.*

По-друге, сама структура й зміст експертно-аналітичного процесу з

підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм формується не тільки в результаті професійної діяльності політичного аналітика та політичного експерта як основних суб'єктів цього процесу, а й під впливом *конкретних інтересів конкретного замовника*. Це зумовлено тим, що прикладний політичний аналіз суттєво обмежений у виборі самої проблеми аналізу, в якості якої можуть виступати не будь-які соціально-політичні конфлікти та суперечності, а тільки ті з них, які цікавлять конкретного замовника, мають публічний і владно значущий характер. А тому ми солідарні з міркуваннями М.С. Кармазіної відносно того, що суб'єктивний чинник не можна відкидати і на фазі виявлення і формулювання „проблеми”: що буде подано тому, хто врешті-решт приймає рішення, як „проблема”? як інтерпретуватиметься її „глибина”? чи будуть запропоновані /не запропоновані альтернативні варіанти її розв'язання? чиї інтереси мають бути першочергово задоволені у результаті розв'язання „проблеми”? яка нагальність її розв'язання і т. п.? [5, с.31].

І, нарешті, по-третє, до цього необхідно обов'язково додати, що не є виключенням із цієї закономірності і заключні фази експертно-аналітичного процесу з підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм, де інтереси замовника не просто природно „вмонтовані” в оціночну базу ситуації, а й певною мірою передбачають спрямованість функціонально-рольових професійних дій політичного аналітика й політичного експерта щодо формування підсумкових висновків і практичних рекомендацій політичного аналізу. Яскравим тому підтвердженням слугує нинішня виборча президентська кампанія в Україні, коли експерти й аналітики, які обслуговують інтереси партій і об'єднань, що протиборствують, „забувають” про необхідність неупереджено поєднувати науковість оцінки та інтереси клієнта, будь-яким чином прагнуть обґрунтувати майбутню перемогу своїх замовників.

Таким чином, можна дійти висновку, що сьогодні проблема здійснення якісного професійного прикладного політичного аналізу полягає не лише в тому, щоб вводити необхідні критерії, принципи та обмеження щодо цінностей і оцінок, а в тому, щоб зрозуміти, як у контексті ціннісної „завантаженості” пізнання отримати *відносно істинне знання* про специфіку

кожної фази процесу підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм. Такий стан речей багато в чому пояснюється новими підходами в рішенні проблеми ролі суб'єкта та цінностей у науковому пізнанні. Останніми десятиліттями внаслідок широкого обговорення конвенціонального характеру наукового пізнання поступово відбувається відмова від традиційного трактування суб'єкта наукового пізнання як трансцендентального суб'єкта, як деякого загального і безособового вченого. На зміну такому трактуванню приходять розуміння суб'єкта наукового пізнання як реального вченого, з його конкретним пізнавальним інтересом, індивідуальним когнітивним горизонтом і здатністю до продуктивної уяви. Це відбувається тому, пояснює англійський учений Е. Агацці, „що людські дії, які складають „заняття наукою”, ніколи не бувають „морально нейтральними” і можуть оцінюватись іноді як правильні, іноді як неправильні, *але не взагалі, а в певних конкретних випадках і навіть у поодиноких випадках*” [6, с.95]. Інакше кажучи, сьогодні все більше усвідомлюється, в тому числі й вітчизняними вченими, що спроба К. Поппера створити концепцію, в якій учений зображений виключно раціональною істотою є не більше як карикатурою на дійсну науку [7, с.245], а знання, яке позбулося цінностей і переваг, – це „зручна” ідеалізація знання, його спрощення [4, с.10], яке тоді стає більш доступним ученому, полегшує створення понятійного апарату, формулювання категорій і принципів.

Однак така абстракція та ідеалізація, за оцінками сучасних дослідників, надто далека від реального пізнання й втрачає реалії живого пізнання, оскільки цінностями стають і такі форми знання, як істина, факт, методи і методологічні принципи, в свою чергу „класичні” цінності, перш за все моральні та естетичні, включені у пізнавальну діяльність, можуть набувати „знанневої” когнітивної форми. До того ж, зауважимо, це знання, за визначенням Л.А. Микешиної, є знанням особливого типу, знанням про суб'єкт, „обтяженим” його емоціями, перевагами, мотивами, вираженими у формах ідеалів, норм, картин світу, стилю мислення, а також концептами здорового глузду, науково-дослідницькими програмами та парадигмами [4].

Більше того, начасі внаслідок широкого обговорення як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками проблеми взаємозв'язку

ціннісного й когнітивного в пізнавальній діяльності все більше утверджується думка про принципову включеність ціннісних компонентів свідомості, людського виміру пізнання не тільки в самий процес здійснення будь-якого виду пізнавальної діяльності (в тому числі й наукової), а й у його результати, включаючи наукове знання [8,с.93]. Особливо актуальним, як ми переконались, це виглядає по відношенню до „людиновимірною” характеру сучасного прикладного політичного аналізу, де виявляється настійлива вимога не тільки визнання зумовленості експертно-аналітичного процесу ціннісно-світоглядними й антропологічними чинниками, а й самої структури політологічного знання.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків, по-перше, що синтез ціннісної й когнітивної компоненти у прикладному політичному аналізі зумовлений його предметно-методологічною специфікою. На відміну від фундаментального, в прикладному політичному аналізі емпіричний підхід неминує поєднується з нормативним, що здійснює безпосередній вплив і на функціонально-рольові професійні обов’язки його головних суб’єктів – політичного аналітика й політичного експерта – вони не тільки зобов’язані описувати, пояснювати й прогнозувати розвиток тих чи інших подій, а й спираючись на певні ціннісні критерії, давати їм оцінку. Тому у реальній експертно-аналітичній практиці з підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм вони так чи інакше змушені прагнути досягнення балансу трьох основних цінностей: аналітичної об’єктивності, відповідальності перед клієнтом і відданості власним ідеалам. По-друге, ціннісно-світоглядне ядро сучасної політичної науки є таким же фундаментальним її параметром, необхідним для побудови теорії, як і емпіричне знання, а тому є всі підстави для перегляду традиційної концепції дворівневої структури політологічного знання, що фіксує тільки емпіричний і теоретичний рівні. Не випадково дослідники, у тому числі й вітчизняні, вважають, що однією з найбільш актуальних проблем сучасного етапу розвитку науки є питання про необхідність виділення поряд з емпіричним і теоретичним рівнями наукового пізнання ще одного третього, більш загального порівняно з ними, а тому відносно самостійного рівня – метатеоретичного, який є передумовою

самої теоретичної діяльності в науці [9, с.274; 10, с.70].

Як показують результати перших досліджень цієї актуальної проблеми, специфічною особливістю метатеоретичного рівня, порівняно з емпіричним і теоретичним рівнями, є те, що він складається з двох основних підрівнів: 1) загальнонаукового знання і 2) філософських засад науки. При цьому загальнонауковий рівень знання, в свою чергу, складається з: 1) загальнонаукової картини світу і 2) загальнонаукових методологічних, логічних і аксіологічних принципів. Пізнавальна роль і значення картини світу в науковому пізнанні полягає в тому, що якраз наукова картина світу „санкціонує” як істинний визначальний категоріальний тип бачення наукою її емпіричних і теоретичних (ідеалізованих) об’єктів, гармонізуючи їх між собою [10, с.70]. Разом із тим важливо відзначити, що наукова картина світу виникає аж не як результат узагальнення наявного теоретичного і / або емпіричного наукового знання, а як результат конкретизації певної (більш загальної) порівняно з нею філософської онтології, яка має конкретно-історичний характер. Як правило, роль загальнонаукової картини світу виконує одна з окремонаукових картин світу, яка є панівною в науці тієї чи іншої епохи.

Ті ж самі тенденції плюралізації та універсалізації мають місце і стосовно інших елементів метатеоретичного знання, зокрема, гносеологічних і аксіологічних принципів науки. Серед останніх прийнято розрізнявати внутрішні і зовнішні основи. Внутрішні аксіологічні основи науки суть іманентні для неї, на відміну від інших видів пізнавальної і практичної діяльності, цінності й цілі. До них дослідники відносять: об’єктивність, визначеність, точність, доказовість, методологічність і системність, тобто те, що в науковому дискурсі прийнято називати ідеалами й нормами наукового дослідження, які виступають певними методологічними стандартами, регуляторами правильності й законності наукової діяльності. Зовнішні ж аксіологічні цінності науки суть ті, які направлені поза наукою і регулюють її відносини з суспільством, культурою та їх різними структурами. Як переконливо доведено в історико-науковій і сучасній методологічній літературі, набір і зміст внутрішніх і зовнішніх цінностей науки суттєво відмінний не тільки для різних наук в один і той самий час, але і для однієї й тієї ж науки в різні історичні

періоди її розвитку [10, с.72]. Тому, з одного боку, всі наукові знання, не дивлячись на їхню дисциплінарну диференціацію, відповідають певним стандартам і спираються на фундаментальні принципи, категоріально-понятійний апарат, ідеали і норми наукового дослідження, що й складають власні основи науки, а з другого – *це не є* самодостатньою основою наукового знання, оскільки *сама ця основа*, як свідчить реальна історія розвитку науки, зумовлена визначеними *ціннісно-світоглядними передумовами вченого*. І якщо спробувати відповісти на питання, що ж змушує сучасного дослідника займатися наукою, то можна легко побачити існування двох типів мотивації. Перший пов'язаний з тим, що наука має особисту значимість не сама по собі, а лише в якості засобів для інших особистих цілей, якраз така мотивація, зі слів Альберта Ейнштейна, визначає поведінку більшості мешканців храму науки: „Деякі займаються наукою з гордим почуттям своєї інтелектуальної переваги; для них науки стають тим підходящим спортом, який повинен дати їм повноту життя і задоволення честолюбства. Можна знайти в храмі і інших: плоди своїх думок вони приносять в жертву тільки з утилітарною метою. Якби посланий Богом янгол прийшов у храм і вигнав би з нього тих, хто належить до цих двох категорій, то храм би катастрофічно спорожнів” [11, с.39].

А тому істинні творці науки – це ті, кого наука приваблює не зовнішню оцінку, а внутрішнім змістом наукового пошуку ті, для кого в захопленні наукою полягає саме життя, а не засоби до життя [12, с.20]. Наука – як покликання і як професія – так Макс Вебер, в свою чергу, визначає різницю двох типів мотивацій, що аналізуються [13]. Але що ж таке повинна знайти особистість в безособовому світі логічних сутностей і законів, щоб вона була готова присвятити цьому світу все своє життя, віддати йому всі свої творчі сили? Відповіддю на це питання можуть слугувати, знову ж таки, слова Альберта Ейнштейна: „...Бажання... знайти прихисток в світі, який заповнений нами ж створеними образами, „створити розумну картину світу, в якому ми могли б почувати себе як вдома” [11, с.143]. Відповідно в науковому процесі суб'єкт пізнання завжди мислить об'єктивно тільки тоді, коли підкоряється вимогам об'єктивної свободи, а вона існує лише в формі повинності. Імператив повинності, зазначає зокрема В.А. Белов, впливає з того, що об'єктивний

світ виступає як ідеал і цінність вищого порядку. Пізнанню може передувати тільки світ як цінність, бо якщо б світ не був цінністю для нас, то і пізнання його і істина нічого б не означали [7, с.204-205].

Отже, ціннісне ставлення до світу первинне, а пізнання вторинне, а тому теорії – це проекти доказів емпіричного існування такого світу, яким він а рїогі заданий через ідею свободи. Пізнання, таким чином, – це реалізація цієї ідеї, яка утворює апріорну передумову всіх теоретичних побудов. Не є винятком в цьому відношенні і процес політологічного пізнання, де цінності (особливо в прикладних дослідженнях) також чинять, до того ж може й більшою мірою, ніж в інших науках, істотний вплив на розуміння самого смислу і завдань наукового дослідження, задаючи його перспективу і оцінюючи ступінь прийнятності запропонованих нею наукових продуктів. Не випадково Ф. Бенетон у своїй відомій праці „Вступ до політичної науки” попереджував, що ідея описової й аналітичної політичної науки відмовитися від оцінювальних суджень так само абсурдна, як ідея медицини, яка забороняє проводити відмінність між здоров'ям і хворобою [14, с.23].

Однак на належному науковому рівні, як вже було сказано, проблема обґрунтування ціннісної основи політичної науки поки що не знайшла свого відбиття в існуючих дослідженнях. І це при тому, що в останні роки значно зростає зацікавленість філософсько-політичною проблематикою як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Це особливо помітно у збільшенні кількості праць, у яких через філософсько-теоретичний аналіз розглядаються політичні поняття, концепти й проблеми. Однак тотальне захоплення аналізом політичних подій на рівні політичного коментаря, політичної публіцистики, з одного боку, сприяє поверхневій політичній просвіті населення, а з іншого – нівелює необхідність філософського та наукового дослідження феномена „політика” та пов'язаних із нею процесів. Іншим недоліком вивчення „сфери політичного”, на думку дослідників, можна назвати певну диспропорцію, яка може призупинити подальший розвиток її дослідження. Йдеться про філософський складник цього процесу, про який досить часто забувають. А тому дослідженням феномена політики, як правило, займається політологія, тоді як політична філософія

відчуває себе „пасербицею” навіть у структурі філософського знання [15, с.109].

Можливо, однією з головних причин цього є дискусія дослідників, яка продовжується багато років відносно визначення статусу самого філософського знання. Головним питанням цієї проблеми є дилема: включати чи ні філософські основи науки у внутрішню структуру науки? Думки вчених з цього питання суттєво різняться. Якщо позитивісти наполягають на тому, що вплив філософії на процес наукового пізнання є суцільно зовнішнім і, отже, філософські основи не можна включати в структуру наукового знання, тому що в цьому випадку науці загрожує рецидив натурфілософствування, то натурфілософи, а разом із ними і прихильники впливової метафізики, навпаки, виступають за включення філософських основ науки у внутрішню її структуру, як це робить відома російська дослідниця Г.М.Андрєєва [16]. А окремі, не менш відомі вчені, зокрема Е.М.Чудинов, займають проміжну позицію, вважаючи, що таке включення можливо лише в момент наукових революцій, в період становлення нових фундаментальних теорій, а після того як наукова теорія досягне необхідного ступеня зрілості, філософські основи науки видаляються з її структури [17].

Разом із тим, як показує аналіз наукових праць останніх років, які досліджують цю проблему, ні одна з поданих вище позицій дослідників не змогла дати адекватного тлумачення природи і специфічної структури філософських основ науки. На наш погляд, найбільш продуктивну позицію в рішенні цієї проблеми займає російський учений С.А. Лебедев, який не тільки розглядає філософські основи науки як *особливий, проміжний між філософією і наукою* рід знань, але й вважає що він не є ні суто філософським, ні суто науковим. „Філософські основи науки, стверджує він, суть гетерогенні за структурою висловлювань, які включають до свого складу поняття і терміни як філософські, так і конкретно-наукові. Вони являють собою другий випадок існування в науці кентаврового знання, а першим випадком такого роду є інтерпретаційні припущення, що зв'язують воедино теоретичний і емпіричний рівні наукового знання” [10, с.73]. Саме при визначеній філософській інтерпретації наукового знання воно може виступати в якості матеріалу для підтвердження або спростування будь-яких філософських концепцій. Вірно і зворотне. Тільки за допомо-

гою філософських інтерпретацій науки та чи інша філософія може впливати на науку позитивно або негативно. „Очевидно, – справедливо зауважує з цього приводу С.А.Лебедев, – що без філософських основ науки порушується не тільки її цілісність, але й цілісність всієї культури, по відношенню до якої як філософія, так і наука виступають лише її частковими аспектами” [10, с.74].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що структура наукового політологічного знання, складається сьогодні не з двох, як прийнято вважати, а з трьох основних рівнів знання – емпіричного, теоретичного та метатеоретичного, які є не тільки відносною самостійними, але й внутрішньо взаємозв'язаними в процесі функціонування й розвитку наукового знання як цілого, яке забезпечується політичною філософією.

У зв'язку з такою інтерпретацією структури сучасного політологічного наукового знання наважимося висловити припущення, що його традиційний поділ тільки на емпіричний і теоретичний рівень, який зберігся впритул до сьогодні, значною мірою зумовлений чисто механічним, мимовільним перенесенням відносин соціального і логічного з інтерпретацій класичної науки в характеристику науки нового типу – постнекласичну. Проте якщо в класичній науці, науці Нового часу, такий поділ був природним, оскільки він відповідав самому характеру наукового знання того часу, то наукова революція ХХ ст. істотно змінила ситуацію: з'явилась необхідність в саму структуру наукового знання включити і його першоджерело – філософські основи. Мова йде про нову, характерну для постнекласичного дослідження єдність, взаємозумовленість суб'єкта та об'єкта дослідження, коли, на думку методологів науки, вимальовується нове розуміння самої об'єктивності наукового знання [18, с.145-152; 19, с.143; 20, с.211]. У той час, коли об'єктивність знання була очевидна в класичній науці – як націленість на світ, що є поза суб'єктом та як характеристика істини – відтворення в знанні об'єкта таким, яким він дійсно є. У постнекласичній науки вже не може бути такої претензії, хоча б тому, що системи, що пізнаються, є складними та людиновимірними, втрачається сенс жорсткого розподілу на об'єкт і суб'єкт. А органічне „додавання” аксіологічної складової в процесі наукового дослідження робить картину світу інакшою, на відміну від класичного об'єктивізму. І все ж таки, істинне знання в постнекласичній

науці не отримується шляхом конвенціональності або прагматистських підходів. „Індикатором істинного знання в постнекласиці стає, як справедливо вважає Л.І. Сидоренко, його аксіологічне забарвлення. Особливість у тому, що етос постнекласики включає в себе ціннісні компоненти, які традиційно вважалися позанауковими” [20, с.212].

Як свідчать дослідження останніх років, цей факт поступово усвідомлюється вченими і знаходить втілення в характеристиці місця й ролі політичної філософії в системі сучасного політичного знання. Дуже вдало цю обставину охарактеризував у своїх працях вітчизняний учений Є.М. Суліма, який вказав, що „суто науковий підхід значною мірою дегуманізує політику та її суб’єкта, оскільки бачить у ньому лише об’єкт дослідження і маніпулювання. Цю обмеженість здатна подолати лише політична філософія” [21, с. 15]. „Саме лише політична філософія, пише він, претендує на синтез наших знань про світ політики з усіма його суперечностями і закономірностями та про способи досягнення такого політичного порядку, який найбільшою мірою відповідав би вимогам людської гідності та уявленням про справедливий світоустрій” [21, с. 15].

Більше того, на відміну від політичної теорії, справедливо вказує дослідник, політична філософія звертається до сенсу політичних дій людини в контексті суспільного життя. В основі її ставлення до світу політики – не наукова нейтральність, а ціннісна заангажованість. Основні її теми – природа політичного, влада, спільне благо, політичний інтерес, справедливість, принципи і норми політичного життя. Саме у політичній філософії також прагнуть знайти і надійні підвалини для прийняття відповідальних і соціально значимих політичних рішень [21, с.16].

Разом із тим, Є.М. Суліма відзначає, що, по-перше, розмежувати політичну філософію і філософію політики дуже складно, як і взагалі визначити, належить політична філософія до філософії чи до політичного знання. З цього приводу в сучасному інтелектуальному середовищі, зазначає він, співіснують цілком протилежні думки. По-друге, проблема визначення місця політичної філософії взагалі здається, на думку вченого, досить штучною і свідчить про обмеженість спроб суцільної диференціації наукового знання. Тим не менш, дослідник визнає, що будучи пов’язаною з узагальненою характеристикою політики, включаючи уявлення про її фундаментальні ознаки,

властивості та складові, про просторовочасову структуру політичної реальності, про природу і призначення політичних феноменів, про умови, шляхи і межі пізнання політичного, політична філософія виступає підвалиною наукових теорій політики [21, с.16].

Отже, якщо спробувати визначити місце політичної філософії у системі політологічного знання, то не можна не погодитись з Є.М.Сулімою, що саме політична філософія відкриває складний історичний процес формування системи політичного знання, і в своєму розвитку цей процес знову повертається до свого коріння. А тому вона займає вищий рівень, який охоплює методологічні та світоглядні проблеми політичного знання. Цей рівень становить стик політичного знання з філософією. Політологія в цьому контексті означає науку, яка, з одного боку, постачає матеріал для формулювання філософських ідей, а з іншого – розробляє засоби їх практичного втілення у політичне життя. Наступний за ним „середній рівень” – це політична теорія, або „загальна політологія”, слідом за якою вже йде прикладна політологія [21,с.16]. Проте погоджуючись з точкою зору вищезгаданого вченого, одночасно необхідно зазначити, що ще одна характеристика постнекласичного знання пов’язана з тим, що знання і практика сьогодні взаємодіють по-новому. Як припускають сучасні методологи [див.: 20, с.210], постнекласичне знання виникає на межі теорії та практики. Вже не йдеться, як у класичній науці, переважно про „прикладання” знань до практики, їх практичне використання, оскільки істотно змінилася сама схема, що звична для класичної науки, коли чітко можна було розділити теоретичні знання, їх використання на практиці та постфактум. Не вичерпується також співвідношення знання та практики з розподілом на фундаментальне та прикладне, коли фундаментальні знання розуміються як теоретичні, а прикладні – ті, що можуть бути використані в практиці виробництва або у цій практиці виникають. А тому, поряд із прикладними дослідженнями ряд учених: Е.Квейд, А.О.Дегтярьов, О.В.Попова [22, с.5; 23,с.156; 24, с.13-14], виокремлюють ще й емпіричні політичні знання та дослідження.¹ (див. табл. № 1).

¹ Деякі автори нарівні з теоретичним і прикладним рівнями дослідження виокремлюють також так звані теорії „середнього рівня дослідження”: порівняльну політологію, електоральну політологію, політичну регіоналістику, тощо [25, с.10].

Таблиця № 1.

Розмежування емпіричних і прикладних політичних досліджень

Критерій	Емпіричне дослідження	Прикладне дослідження
1. Домінуюча функція	Опис	Припис
2. Ставлення аналітика до ситуації, що досліджується	Аналітик спостерігає за ситуацією зовні	Аналітик включений у процес
3. Роль дослідження в політичній практиці	Дослідження впливає на політичну практику безпосередньо	Дослідження включене в політичну практику
4. Основний принцип дослідника	„Правда, правда і тільки правда” (вимога об’єктивності)	„Не нашкодь своєму замовнику” (лояльність до замовника)
5. Час прогнозу	Середньотерміновий (від 2 до 5 років)	Оперативний і короткотерміновий (від півроку до 1го року)
6. Співвідношення частки абстрактної (загальної) і конкретної (часткової) інформації в звіті	Значна частка узагальнень; звіт завершується загальними висновками	Домінує конкретна інформація з описом частковостей і деталей; звіт завершується конкретними рекомендаціями
7. Структура дослідження	1) концептуалізація; 2) операціоналізація; 3) вибір техніки та інструментарію дослідження; 4) збір даних; 5) вузький; дескриптивний аналіз, систематизація, технічний опис результатів; 6) інтерпретація одержаних даних	1) структурування проблеми; 2) прогнозування; 3) розробка рекомендацій, вибір альтернатив; 4) моніторинг розвитку процесу; 5) оцінка ситуації та точності рекомендацій

Відповідно, в сучасній політологічній літературі і поняття „політичний аналіз” також справедливо використовується як мінімум в трьох його значеннях: теоретико-фундаментальному, інструментально-

емпіричному та практично-прикладному (див. табл. . Співвідношення основних вимірів політичного аналізу [23, с.155-156; 26, с.383; 27, с.169-170].

Таблиця № 2

Співвідношення основних вимірів політичного аналізу

Параметри		Виміри		
		Фундаментальний ФПА	Емпіричність (ЕПА)	Прикладний (ППА)
1	Визначальний вектор	Дедукція	Індукція	Ретродукція
2	Характер знання	Абстрактно-теоретичне	Конкретно-фактичне	Синтетико-проективне
3	Роль моделювання	Розробка концептуальних метамodelей	Операціональне використання характеристик modelей	Конструювання проблемно-ситуативних modelей
4	Основна аналітична одиниця	Концепти	Дані	Проблеми
5	Домінуюча функція	Експлікативна	Дескриптивна	Прескриптивна

При цьому перший, теоретико-фундаментальний, вимір політичного аналізу охоплює базові концептуальні дослідження політичної сфери, її структури й динаміки, що робить дане поняття майже синонімічним категорії „фундаментальні (теоретичні) політичні дослідження” у цілому.

У другому, інструментально-емпіричному вимірі, під політичним аналізом розуміють збирання й опис, систематизацію та опрацювання первинних даних. Цей аспект політичного аналізу також набув інституціонального характеру в межах політичної науки, виокремившись у самостійну дисципліну – „Методи й методики політологічних досліджень”. На противагу теоретичному напрямку, де основною аналітичною одиницею є „концепт”, що відображає каузальні, функціональні й інші зв’язки „усередині” політичних процесів, вихідною одиницею інструментально-емпіричного є „дані”, тобто первинна інформація про ту чи іншу подію політичного життя. Якщо в першому варіанті головним вектором аналізу є дедуктивний висновок, то в другому – індуктивне узагальнення.

У межах третього виміру політичного аналізу – практично-прикладного – на перший план виходить не побудова стрункої й обґрунтованої теорії і не збирання масиву інформації, а способи оцінки й вирішення суспільної проблеми для конкретного замовника – зазвичай, одного з політичних акторів. Як дуже точно зауважив А.О.Дегтярьов: „В прикладному політичному аналізі, дуже часто поєднуються дедукція та індукція, хоча домінує репродуктивно-експертний стиль мислення, який „схоплює картинку одразу”. На відміну від „теоретика”, що конструює абстрактні моделі політики, та „інструментальщика”, що займається їх операціоналізацією на рівні емпіричних даних, „прикладник” буде робочу модель, по суті, унікальної проблемної ситуації, запозичуючи для цього концептуальні знання в першого і фактичну інформацію у другого. Тому такою, що превалує, для „прикладника” є прескриптивна функція (припис), тоді як для „теоретика” – експлікативна (пояснення), а для „інструментальщика” – дескриптивна (опис) [23, с.156]. Як свідчить сама практика здійснення цього процесу в демократично розвинутих країнах – це досить важка справа, що потребує ретельної, глибоко

продуманої фахової підготовки, якої, на жаль, ще не вистачає як у вітчизняних політиків та управлінців, так і у науковців. Прикладом цьому може слугувати проблема невизначеності у вітчизняному науковому дискурсі не тільки предметної сутності і співвідношення предметних меж „політичного аналізу” й „аналізу політики” як політико-управлінських наукових дисциплін, але й процедурно-функціональних особливостей їх безпосередніх виконавців – політичного аналітика та політичного експерта, які на практиці здійснюють експертно-аналітичний процес з підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм. А тому рішення цих малодосліджених теоретико-методологічних питань необхідно буде присвятити наступні політологічні розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологія: [підручник за ред. М.М.Вереша. 3-тє вид. переоб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 384с.
2. Гиндилис Н. Знание как целостность / Н.Л.Гиндилис // Проблема знания в истории науки и культуры: СПб.: Алетей., 2001. – 224с. – С. 60-91.
3. Микешина Л. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. пособие / Л.А.Микешина. – М.: Прогресс-Традиция: МПСИ: Флинта, 2005. – 464с.
4. Микешина Л. Эпистемология ценностей / Л.А.Микешина. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 439с.
5. Кармазіна М. Прийняття політичних рішень: огляд методологічних підходів та моделей процесу / М.С. Кармазіна // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв: Вид-во „Український центр політичного менеджменту”, 2009. – Вип. 17. – С. 30-6. Агацци Э. Почему у науки есть и этические измерения? / Э.Агацци // Вопросы философии. – 2009. – №10. – С. 93-104.
6. Белов В. Ценностное измерение науки / В.А.Белов. – М.: Идея-Пресс, 2001. – 284с.
7. Коськов С. Конвенционализм как синтез рациональности и антропологичности научного знания / С.Н.Коськов, С.А. Лебедев // Вестник Моск. ун-та. – сер. 7. – Философия. – 2009. – № 5. – С. 93-98.
8. Філософія: навч. посіб / Л.В.Губерський, І. Ф.Надольний, В.П.Андрюшенко та ін.; за ред. І.Ф. Надольного. – 7-ме вид., стер. – К.: Вікар, 2008. – 534с.

9. Лебедев С. Уровни научного знания / С.А.Лебедев // Вопросы философии. – 2010. – № 1. – С. 62-75.
10. Эйнштейн А. Собрание научных трудов / А.Эйнштейн – в 4т. Т.4. – Статьи, рецензии, письма. Эволюция физики. –М. – Наука,1967. – 599с.
11. Мещерякова Н. Онтологические и ценностные основания научной рациональности: монография / Н.А.Мещерякова, С.Н.Жаров. – Институт философии РАН; Воронежский государственный университет. – Воронеж: Издательско-полиграфический центр Воронежского гос. ун-та. – 2011. – 245с.
12. Вебер М. Наука как призвание и профессия / М.Вебер // Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – С. 707-735.
13. Бенетон Ф. Введение в политическую науку / Ф.Бенетон. – М.: Весь мир, 2002. – 364с.
14. Ситник О. Політична філософія: проблема методології аналізу предметного поля / О.І.Ситник // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – № 24(221). – С. 108-112.
15. Андреева Г. Социальное познание: проблемы и перспективы / Г.Андреева. – М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 1999. – 416 с.
16. Чудинов Э. Природа научной истины / Э.Чудинов. – М, 1977. – 312с.
17. Аршинов В. От смыслопрочтения к смыслопорождению / В.И.Аршинов, Я.И. Свирский // Вопросы философии. – 1992. – № 2. – С.145-152.
18. Лебедь Е. Идея природы: концепт и контекст: монография / Е.А.Лебедь. – К.: Издатель ПАРАПАН. – 2007. – 188с.
19. Сидоренко Л. Аксиологія постнекласичної науки / Л.І.Сидоренко // Сучасна українська філософія: традиції, тенденції, інновації: збірник наукових праць / відп. ред.. А.Є.Кондерський, Л.О.Шашкова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”. – 2011. – С.204-222.
20. Є. Політична філософія як наука / Є.М. // Політична філософія: підручник / Є.М., М.А.Шепелев, В.В.Кривошеїн, В.Ю.Полянська; За ред.. Є.М.Суліми. – К.: Знання, 2006. – 799с.
21. Quade E.S. Analysis for Public Decisions / E.S.Quade. – New York (USA), North-Holland. – 2nd ed. – 1982. – 380р.
22. Дегтярев А. Политический анализ как прикладная дисциплина: предметное поле и направления развития / А.А. Дегтярев // Полис. – 2004. – №.1. – С. 154-168.
23. Попова О. Политический анализ и прогнозирование: учебник / О.В.Попова. – М.: Аспект Пресс, 2011.– 464с.
24. Ахременко А. Политический анализ и прогнозирование: учеб. пособие / А.С. Ахременко. – М.: Гардарики, 2006. – 333с.
25. Горбатенко В. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика / В.П.Горбатенко. – К.: Генеза, 2006. – 400с.
26. Ващенко К. Сутність та особливості політичного аналізу / К.Ващенко // Вісник Львівського університету. – Філософські науки. – 2008. – Вип. 11. – С.169-177.

УДК 321.01:303.442.3

Вінникова Н.А.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ В РОЗРІЗІ СОЦІАЛЬНОГО МЕРЕЖНОГО АНАЛІЗУ

Розкривається методологічний потенціал соціального мережного аналізу як інструменту дослідження процесу творення політичних рішень. Представлено огляд теоретичних основ соціального мережного аналізу, виявлено його специфіку по відношенню до політичного мережного аналізу. Визначені методологічні особливості „мережі” як аналітичної категорії в дослідженнях політичних процесів.

Ключові слова: мережа, політичне рішення, соціальний мережний аналіз.